

Škola, agrese a násilí

Psychický teror

Třináctiletá Michaela a stejně stará Daniela jsou postrachem na druhém stupni základní školy. Své spolužáky fyzicky i slovně šikanují. Když jednou Jonas neudělal, co po něm Michaela chtěla, zlomila mu pak jedním rychlým úderem nos. To se Michaela naučila od svého devatenáctiletého bratra. Ona sama něco takového zažila. Když jednou otci odmlouvala, rozlítíl se a uštědřil dceři, „jen proto, že byl úplně na šrot“, jak vzpomíná Michaela, pořádnou ránu.

„Ale,“ povídá Daniela, „můžeš se to naučit i v telce. Já a Michaela milujeme filmy o karate. A jen se dívat nestačí. To si musíš zkusit!“

Jonas je oblíbená oběť obou dívek. „Nechá si všechno líbit, dokonce za nás dělá úkoly. A když ne,“ řekne Michaela a usmívá se, „tak něco zažije nebo mu pohrozíme.“ Když Jonas zase neposlechne, pošle Daniela tři starší kluky, aby poškrábali auto Jonasova otce.

Další obětí je Isabel. Pořád jí berou svačinu. Nebo po ní chtějí peníze, aby si obě dívky mohly něco koupit. Daniela a Michaela mají Isabel v hrsti. Na škole v přírodě se jednou v noci objevil Michaelin bratr. Přinutili Isabel, aby se s ním muchlala. U toho Isabel fotily a pak ji vydíraly: „Jestli něco vykecáš, ukážeme fotky tvejm rodičům. Nikdo ti pak nebude věřit a my řeknem, žes to dělala za prachy.“

Strach byl důvodem, proč Jonas a Isabel nešli za rodiči nebo učiteli a nesvěřili se. Ostatní spolužáci tušili nebo věděli, co se děje, ale mlčeli, protože se báli, že budou dalšími oběťmi obou dívek.

Učitelé také nic nezaznamenali, nesprávně interpretovali zjevné signály nebo byli shovívaví, protože to Michaela neměla snadné. Matka byla v nepravidelných intervalech v protialkoholní léčebně, otec neustále na cestách, na prarodiče byla výchova příliš.

Když začaly Daniela a Michaela šikanovat Julii, ta se jejich vydírání a nátlaku odmítla podrobit. Zmlátily ji tak, že téměř skončila v nemocnici, a situace se změnila. Julia se svěřila školnímu poradci, který začal ihned jednat. Daniela a Michaela byly okamžitě vyloučeny ze školy.

Poškozování majetku

Kluci jsou ve věku 14 až 16 let a ve škole vzbudili pozornost slovní agresí a vandalismem.

„Sakra,“ říká Roman poněkud zkroušeně, „ale když takhle stojíš na hajzlech, je tam tma a smrdí to tam po chcankách, ty seš z něčeho zklamanej, prostě tě svrběj prsty, namíříš proud doleva a doprava, prostě nachčiješ vedle. No a nebo narveš toaleták do umyvadla, necháš ho přetýct.“ Pokrčí rameny. „Je z toho pěkněj svinčík.“

„A jakej,“ směje se Pit. „Jen ne ten ekologickěj toaleták. Ten se okamžitě rozmočí. Musí to bejt ten tvrdej toaleták, co ti podře prdel. Pěkněj svinstvo, tenhle toaleták! To všechno kvůli těm úspornejm opatřením!“ Zašklebí se. „Na co jinýho by se tak dal použít, že?“ Pit se zamyslí. „A když pak jdeš ze školy domů, uvidíš cestou vodpadej koš, kopneš do něj a von se hned rozpadne.“ Zamračí se. „Kdepak německá kvalitní práce, všecko to vzalo za svý.“

„No a pak si dáš soutěž: Kdo to zvládne na jeden kopanec? Kdo na dva?“ říká Jannik. „A za chvilku se na chodníku válí čtyři pět vodpadekáčů. Nebo v noci lampy: Jeden prudkej kopanec dolů a světla zhasnou a ty stojíš ve tmě. A nikdo tě nevidí. To je parádní vodvaz!“

Strašně ho baví zlobit ostatní, usmívá se Hannes, chlapec menší postavy. „Nemůžu vystát to brutální násilí páchaný na věcech. Copak za to ten vodpadkovej koš může, že tam stojíš a seš naštvanej?“ Dává raději přednost slovům. Trochu poškádlit ostatní, jen tak je popichovat, dokud nevybuchnou. Otravovat buchy, to teď prý letí. „A ty dopálíš fakt rychle. Stačí bejt jen trochu urážlivej a vystřelej’ jak raketa.“ V současné době je Patrizia jeho „cílem. Má vobrovský kozy, fakt vobrovský. Když ji zmerčím, volám na ni: Přicházej’ zvony vod Matky Boží!‘ A vona řadí jak pomínutá! Říkám vám, fakt jak pomínutá!“

Tlak na výkonnost

Třináctiletá Annika se už nějakou dobu zdráhá chodit do školy. Ráno si stěžuje na bolest hlavy, na problémy se žaludkem. Na lékařském vyšetření se nic nenašlo. Anničin organismus se zdá být naprosto zdravý.

Přesto je na ní vidět, že není ve své kůži. Šedivá pleť překrytá příliš křiklavým líčením, plouživá chůze stařeny, shrbená ramena, těkavý, nejistý pohled, tichý, sotva srozumitelný hlas. Už několik týdnů nebyla Annika v tělocviku. Uzavírá se stále více do sebe, nepustí k sobě ani své rodiče. V kontaktu už je jen s jednou kamarádkou. Doslova se zabarikádovala ve svém pokoji.

A to přesto, že má ve škole nadprůměrný prospěch a učitelé ji chválí. „Ale,“ jak poznamenává třídní učitelka, „je myšlenkami neustále někde jinde. Moc často nevidám takový pohled upřený do prázdna. Jak by něco viděla v dálce.“

Nyní Annika už několik týdnů nechodí do školy: Stěžuje si na závratě, křeče v břiše, má potíže s usínáním, které způsobují, že je ráno totálně vyčerpaná a „úplně mimo!“

Po několika konzultacích v poradně je zřejmé, proč se u Anniky zpočátku objevovaly fyzické příznaky a následně přestala chodit do školy.

„Moji rodiče,“ říká mi Annika během schůzky v poradně, „se chtějí rozejít. Táta má přítelkyni. Matka neustále chodí po bytě a brečí: ‚Slib mi, že se mnou zůstaneš aspoň ty.‘“ Annika se na mě podívá vykulenýma očima: „Nemůžu ji přece opustit, že ne?“

Školní klima

Výňatky z rozhovoru s dvanáctiletými až čtrnáctiletými studenty o školním klimatu a vztazích mezi učiteli a studenty:

„Obecně s učiteli vycházíme,“ říká Yvonne, „jsou oukej. Můžete s nimi mluvit, diskutovat.“

„U většiny,“ říká Paul, „víš, na čem seš. Jo, vždycky se najde nějaký pokrytec, ale na něho rychle přijdeš. Poznáš je rychle, protože všechno strašně vokecávaj. To si musíš dát bacha. S nima to stejně nebude fungovat, protože jsou tak zatraceně přátelský, že seš brzo až po uši v těch jejich sračkách.“

„Pro mě je nejhorší,“ rozčiluje se Anne, „že se učitelé nevzájem nemaj' rádi: Nemůžou se ani cítit, jak jsou na nože. A od nás by chtěli, abysme se k sobě chovali mile a přátelsky. Přitom by si oni sami občas nejraděj zakroutili krkem! Snažej' se vyřídit navzájem! Jsou to úplní sebevražední atentátníci s výbušninama ze slov a pohledů!“

„Jen ty výbušniny ještě nevybuchly,“ usmívá se Jonathan. „Mezi učitelama najdete i strašný chudáčky, co učeť výtvarku, hudebku, náboženství, tělocvik. Němčinu možná taky. Ti vždycky dostávaj' hodiny pozdě odpoledne, kdy jsme úplně vyflusnutí. A když to začne jiskřit, když jsou ve třídě nebo ve škole problémy, snažej' se to dát do cajku, ale ti, co za to můžou, jsou už pěkně z vobliga. Myslej' na golf nebo na svou milenku. Typickej příklad je náš matikář, vůbec nás nechápe, v hlavě jen ty svý vzorečky, už celý roky má stejný folie, a dokonce na nich ani nevopravil

pravopisnou hrubku deset let starou. Vo dětech nemá ani šajn! A když si mu na něco stěžujeme, řekne nám, že po něm máme hudebku a kolega má pro nás určité nějakou meditativní hudbu a rád nás vyslechne...“ Zhluboka si povzdechne. „Nebo náš učitel biologie! Zrušili mu plac na vejšce, a tak ho vypustili na děcka. Von tu hodinu prostě profrčí. A když máme dotazy, vodkáže nás samolibě na internet, protože jsme prej stejně všichni závislí na počítači. A na duševní stránku tady prej je učitel náboženství, on je tady na fakta života. Po vyučování nasedne do svého Jaguára, jede na golf, protože to s náma idiotama nemůže vydržet, jak nám jednou řek! A když se pak u nás koná nějakéj výcvikovej kurz pro učitele, hodí se buď marod, nebo je u svejch vosumnácti jamek. Z takovejch týpků se můžu zvencnout: Plná huba keců a skutek utek.“

„Ten by se měl raděj,“ usměje se Theo sarkasticky, „jít zahrabat někam daleko, kde by nenadělal takovou škodu!“

Násilí a agrese ve školách má – stejně jako ve zbytku každodenního života – mnoho podob. Hlasitých a tichých, pronikavých a bledých, nápadných a přehlížených, nepřeslechnutelných i ignorovaných. Přitom platí: Není čas to dramatizovat – v souladu s mottem: „Násilí na školách a ve školách nabývá nesnesitelných forem!“ Senzační jednotlivé případy by neměly změnit pohled na školní normálnost, v níž se učitelé, studenti a rodiče snaží prožívat sociální interakce. Současně však nelze bagatelizovat ničivé násilí touto větou, podle níž vždy existovalo.

Každý, kdo popírá zřejmou, destruktivní brutalitu, nedokáže ji rozpoznat, přehlíží ji nebo kdo ustupuje, podporuje destruktivní agresi ze strany studentů. Popírání a dívání se jinam je důležitým předpokladem, proč v některých školách dochází k destruktivní agresi. Napadne mě to vždycky, když nějaká škola doslova „hoří“ a mně je pak řečeno, že to všechno přišlo jako „blesk z čistého nebe“. Agrese nepřicházejí jako „blesk z čistého nebe“, člověk přehlédl bouřkové mraky na obzoru. Agrese za sebou obvykle mají určitou minulost, dlouhou předběžnou fázi.

Ti, kteří ignorují násilí a brutalitu, vytvářejí prostor, aby se v něm mohly bez omezení rozvinout. Nejde o ono časté „Bylo to tak vždycky“, jde o rozpoznání těch kvalit, které jsou odlišné od toho, co násilí a brutalita představovaly ještě před 30 nebo 50 lety.

- Je nepochybné, že se menšina schopná násilí rozrostla. Jestliže to byly ještě před třemi desetiletími dvě procenta všech dospívajících, je to podle nových výpo-

čtů nyní asi 7 procent. Jestliže bylo destruktivní násilí dřív doménou chlapců, upozorňují na sebe nyní prostřednictvím verbální agresivity a brutality již dívky ve věku 12 až 14 let.

- Kromě toho je násilí mnohem rozmanitější a složitější: Pohybuje se od slovní agrese (posměch, urážky, ponižující výrazy apod.) přes vandalismus (na školním dvoře a cestě do školy, v učebnách a tělocvičně, na učebních materiálech apod.), od útoků na spolužáky přes násilí vůči učitelům, od nechuti ke škole, odmítání školy přes záškoláctví, od šikanování a tyranie přes špatné školní klima až po „nechuť k čemukoliv“.

Přidává se však i další faktor: Všechno se rychle, lépe řečeno unáhleně nahází do jednoho hrnce a uvaří se chaotická, nediferencovaná kaše bez chuti. Z neškodného škádlení, jak to mezi dětmi bývá, se rychle udělá „šikanování“, ze zápasení a zápolení, z onoho přirozeného poměřování sil, se šmahem udělá brutální rvačka. Jen pokud se na všechno budete dívat rozumně, nebudete zbytečně přehánět, dokážete vyhovět oněm znepokojivým, problematickým trendům, s nimiž přichází násilí ve škole.

Rád bych to ukázal na dvou situacích: Záškoláctví a šikanování.

U záškoláctví se leccos spojuje se školou, aniž by byla ona sama jeho iniciátorem. A pokud jde o šikanování, je jasné, jak komplexně je problém třeba řešit, pokud se chceme vyhnout unáhleným pedagogickým závěrům.

Záškoláctví

Třináctiletý Torben se místo vyučování toulá se svým kamarádem Arnem ulicemi. Když se jich někdo zeptá, jestli by neměli být ve škole, odpoví mu: „Máme projektové vyučování a musíme řešit úkol!“ Ve škole oba nahlásili návštěvu lékaře! Teprve po několika týdnech všechno vyjde najevo, když se učitel zeptá Torbenových rodičů na jeho nemoc.

Patnáctiletá Ulrike žije v napjaté rodinné atmosféře. Její rodiče se chtějí rozejít, v současné době se přetahují o dceru, aby ji každý získal pro sebe.

„Stejně už to nemá smysl,“ říká, „oni o mě nemaj' opravdovej zájem. Jen chce každej z nich vyhrát. Jsem jim naprosto lhostejná. Tak na co ještě chodit do školy? Stejně je to všechno na nic.“

„Chtěj’ ze mě prostě jen udělat dobrýho studenta!“ říká šestnáctiletý Björn. „Cpou to do mě horem dolem. Doučování a podobně. Všecko. Já jim ale vypálil rybník. Chodím do školy jen občas. Píšu si omluvenky sám. Nedávno se to mí rodiče domáklí. Začali na mě tlačit. Fotřík to ale vydržel jen tejdén. Máti jsem obměkčil ještě dřív. Hraju si s nima.“

Důvody pro záškoláctví jsou rozmanité a některé způsoby chování nezapadají do žádného vzorce. Existují však čtyři základní aspekty:

- „Chození za školu“ jako úmyslné porušování hranic, aby dospívající otestovali, jak daleko až můžou zajít. Tento vzorec chování se často vyskytuje v první fázi puberty (do věku 13 let) a často jde ruku v ruce s jinými abnormalitami souvisejícími se školou, jako je vandalismus, nedisciplinované chování nebo agresivní chování. Přehnané reakce u tohoto chování příliš nepomůžou stejně jako bagatelizování.
- Záškoláctví často souvisí s domácími problémy nebo jinými slovy: Porušování pravidel představuje nevědomé volání o pomoc, kterým chce dospívající upozornit na problematickou životní situaci. Základem pro takové záškoláctví je kritická emocionální situace. Pokud dospívajícího nikdo nevyslyší, může jeho rušivé chování eskalovat.
- Pokud jsou dospívající emocionálně zanedbáváni a cítí ve vztazích se svými rodiči chlad, když mají pocit, že se od nich blízké osoby distancují, mohou záškoláctvím upozorňovat na svou emocionálně kritickou situaci.
- Za záškoláctvím může být také strach z neúspěchu. Mnoho dospívajících se domnívá, že nesplňují očekávání svých rodičů. Pokud je nesplní, dochází často ze strany rodičů k negativním sankcím.

Záškoláctví navíc ilustruje jeden aspekt, který bývá v diskuzi o násilí ve školách přehlížen: Počet studentů, kteří agresivitu zaměřují sami proti sobě, kteří chodí do školy s bolestmi hlavy, se žaludečními problémy, se závratěmi, bušením srdce a nervozitou, daleko převyšuje ty studenty, kteří se stávají cílem verbálního a fyzického násilí – o těch, kteří ho sami páchají, ani nemluvě.

Abych nebyl špatně pochopen: Není to vždy škola, která vyvíjí tlak a kvůli které studenti a žáci trpí. Agresivita směřující dovnitř bývá voláním o pomoc, kterou nelze napravit ještě větším množstvím výchovy, doučováním, ale pouze intenzivním vztahem rodič–dítě, v němž se adolescenti cítí v bezpečí.